

Drac-vibra de la coberta del manual notarial AHCI-API 500.
Foto: Marta Vives i Daniel Vilarrubias, 2005 (ultraviolats).

L'ENTREMÈS DEL DRAC A IGUALADA. ORÍGENS I SIGNIFICACIÓ

DANIEL VILARRUBIAS I CUADRAS

MENCIONS DOCUMENTALS

I POSSIBLE ORIGEN DE L'ENTREMÈS¹

Entre els elements de bestiar de seguici popular que més antigament tenim documentats a Igualada destaca, de manera clara i contundent, la “*Víbria ó Drach*” de què parla Mn. Joan Segura a la seva *Història d'Igualada* (1908),² menció que ha estat recollida molt sovint en la historiografia folklòrica catalana.

Aquest entremès podia sortir en diverses festivitats, però sens dubte degué fer la seva aparició estel·lar a la processó del Corpus, que es va començar a generalitzar pel bisbat de Vic el primer terç del segle XIV.

Un dels problemes que presenta l'estudi d'aquest element rau a aclarir si a Igualada la

vibra i el drac eren dos entremesos separats o bé s'utilitzaven dues denominacions per anomenar uns mateixos *impromperis*.³

Encara que avui s'entén per *vibra* o *víbria* la femella del drac, que des del segle XVIII —en què en tenim la iconografia— es presenta com a híbrid de drac, ocell i dona amb pits al davant, els bestiàris medievals defineixen la vibra com una espècie d'escurçó, l'únic animal de la fauna catalana que amb el seu verí representa un autèntic perill per a l'home. No oblidem que el nom científic de les dues varietats d'espècies que hi ha per aquí és *vipera aspis* / *vipera latasti*, i que en castellà es parla de la *víbora* o *áspid*, cosa que denota el contacte etimològic innegable. Una vibra, al final de l'Edat Mitjana a Catalunya, era un escurçó alat. El Museu Nacional d'Art de Catalunya conserva una arqueta de llautó, de temàtica amorosa, on apareix l'escena d'un cavaller en combat obert amb un petit rèptil alat i la inscripció en majúscules “*per amor de madona me combat ab aquesta vibra*”. La vibra simbolitzaria sovint el mal o Satanàs, quan

1. Com sempre, és de justícia i cal fer alguns agraïments a persones que, d'una manera o d'una altra, han fet possible aquest treball: la directora de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, Marta Vives, i tota la resta de personal de l'AHCI (Mari Luz, Dolors i Imma). Agraïxo molt especialment les reflexions i consells del bon amic i mestre Jaume Riera i Sans, excel·lent referencista de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. També vull esmentar Carles Freixes i Joan Boix, de Solsona, i Jordi Guàrdia de Tarragona, que van desvetllar altre cop en mi el cuc de l'interès pel bestiar folklòric de Catalunya; l'Elisabet per la companyia i el suport en alguna escapada *a fer treball de camp*; M. Teresa Miret, Xavier Pedraza i Jep Rabell per les xerrades que han hagut de suportar i, per acabar, Antoni Dalmau per esperonar-me finalment a escriure i oferir-me les planes d'aquesta revista per a publicar-ho.

2. Segura, Joan: *Història d'Igualada*. Barcelona: Eugeni Subirana, 1907-08, vol. II, p. 158.

3. Utilitzo aquesta terminologia perquè apareix a Solsona en els llibres de comptes de la Confraria de la Mare de Déu del Claustre durant el segle XVIII, ja que els elements de drac, gegants-goliat, etc., havien acabat simbolitzant el mal i la vulgaritat sotmesos a la puresa i bondat del Santíssim Sagrament que es duia en processó per Corpus. També perquè, senzillament, em sembla una denominació bellíssima per a tots elements del seguici que no siguin parlats o dramatitzats. Vegeu Cuadrench, Jaume: *Gegants i demés impromperis de Solsona*. Solsona: Solsona Comunicacions, 1998.

apareix, víctima mortal i petiteta, als peus de sant Miquel arcàngel o de sant Jordi, a qui no ha de robar el protagonisme iconogràfic amb la seva grandària. El fet que el “drac” mort pel patró de Catalunya era una vibra és una tradició recollida per Joan Amades,⁴ i potser dita tradició hauria afavorit aquesta denominació de l'entremès a Catalunya. I és que el drac, des de sant Isidor de Sevilla, era considerat l'animal més gran de tot el bestiar, a la manera del que avui seria una mena d'hipopòtam, que mai ningú no havia vist, i en moure les ales per volar devia provocar tempestes i forts vents. Res a veure amb les dimensions d'un escurçó o el petit monstre que es representa als peus dels sants abans esmentats.

La vibra també era l'animal que el rei Pere III va incorporar (hi ha qui diu que per compensar la seva menuda figura) cap al 1344 a la cimera del seu casc, repetit infinitat de vegades als seus segells. Incorporat a la simbologia reial, els seus fills i els successors van continuar emprant-lo. El rei Martí va autoritzar el 1407 que, en la cavalcada de la festa de la Conquesta de l'illa, el jurat de Mallorca que duia les insígnies reials pogués incorporar-hi “*la cimera o timbre*”. Aquesta cimera (datada segons el *terminus post-quem* de 1407) es conserva encara avui —molt restaurada— a Madrid, a la Reial Armeria del Palacio de Oriente, on la va portar Ferran VII el primer terç del segle XIX. Solament a partir de la segona meitat de segle XV (vers 1460 i més endavant) s'anomenarà “drac” a la serp alada que coronava l'elm o barret dels reis d'Aragó.⁵

Segons va publicar Jaume Riera i Sans,⁶ antigues notícies de l'àliga i la vibra apareixen quan,

Cimera del casc del rei Martí l'Humà. Vers 1407. Madrid, Reial Armeria del Palacio de Oriente. Catàleg “Catalunya Medieval” 1992.

mort Joan I el 1396, Martí l'Humà arriba de Sicília —on es trobava— i és rebut, el maig de 1397, pel consell de la ciutat de Barcelona, que l'homenatja amb tres figures d'animals, al·legòriques a la seva família (la vibra, del casc de Pere III, que ben aviat s'esculpiria a la façana gòtica de la casa de la Ciutat de Barcelona), a Sicília (l'àliga coronada, de l'escut del regne illenc) que havia conquerit, i a la seva persona (la lleoparda, que era la seva divisa personal). Això li va plaure tant que va demanar que es repetís a la festa de la

4. Amades, Joan: *Gegants, nans i altres entremesos*. Barcelona: La Neotípi, 1934.

5. Dec aquestes valuoses informacions a Jaume Riera i Sans.

6. Riera i Sans, Jaume: “Els heralds i les divises del rei Martí (1356-1410)” a *Paratge. Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heraldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària*, núm. 14, 2002, p. 41-61.

seva coronació a Saragossa, el 1399, i l'anotació de la despesa de tornar les figures que ja eren fetes dos anys abans a Barcelona és el document que fins ara iniciava les mencions de l'àliga i la vibra en el bestiari folklòric, per exemple en els treballs de Joan Amades. L'acte es va repetir el 1424 en la rebuda d'Alfons el Magnànim, retornat de Nàpols a Barcelona; cal suposar que fets com aquest devien iniciar el costum de moltes ciutats i viles catalanes d'obsequiar els visitants il·lustres amb un ball d'algun dels entremesos del seguici tradicional, com per exemple l'àliga.

La vibra, segons informa Joan Amades,⁷ surt a Barcelona el 1424 en una processó de Corpus acompanyant precisament un entremès de sant Jordi, però segurament ja devia sortir des de l'any que va retornar de Saragossa.

Tota aquesta varietat de funcions, originades potser en un espectacle al·legòric ideat per quedar bé amb el nou monarca el 1397, condueixen a pensar que la incorporació d'aquest bestiari a les festes, seguicis i processons es va produir durant els anys que van seguir a les festes descrites (no trobarem pas notícies anteriors de bestiari de Corpus a cap gran ciutat catalana, almenys no de la vibra o drac, de l'àliga i del lleó) i amb una funció essencialment lúdica (ballaven, tiraven foc, etc.). Llur càrrega simbòlica no apareix fins molt més tard, i encara incentivada i augmentada pels folkloristes de tendència positivista de la darrerria del segle XIX i primera meitat del XX, quan justament aquests elements eren quasi perduts i es volien recuperar amb les simbologies que veien aparèixer en els textos de bestiari medievals però que, segurament, mai no van tenir com a entremesos del seguici festiu i popular.

Mai no sabrem, de fet, què pintaven exactament les bèsties en els orígens de la festa... Sí que sobta, però, la rapidesa amb què Igualada

va incorporar aquests elements al seguici de Corpus, perquè les despeses per als impropis i entremesos així ho revelen. De fet, ho revelen documentalment abans que a Barcelona (cosa que no vol dir pas que no passés a Barcelona abans que a Igualada).

Només uns cinc anys després de la menció de la vibra barcelonina, apareixen les primeres cites de l'entremès a Igualada. Resulta que els espectacles barcelonins van causar furor i que tothom creia que calia copiar-los, i més en un moment en què Igualada acabava de rebre el títol de *Carrer de Barcelona*. El 1402 —segons notícia de Mn. Segura comprovada amb l'original de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI)— el consell de la vila determinà que “...*possuit convenire cum Anthonio Ferrario, hostalerio dicte ville, super illud opus quod dictus Anthonius fecit en los jochs que facti fuerunt in die seu festo Corporis Christi, ad illam peccuniam quantitatem quam poterint cum ipso convenire...*”⁸

Mn. Segura va ser prudent i va deixar clar que, en realitat, aquest document no diu pas quina obra va dur a terme Antoni Ferrer. Però el següent llibre d'actes de la Universitat, de l'any 1404,⁹ registra un pagament al mateix personatge, per part del bosser i síndic Antoni Ferrer (amb el mateix nom!), de 51 sous barcelonesos, “...*qui michi assignati fuerunt et debebatur ratione laborum per me factorum in quadam vibria que per me fuit facta in festivitate Corporis Christi proxime lapso. Et ideo renunciando,*

8. “...puguin convenir amb Antoni Ferrer, hostaler de dita vila, sobre aquella obra que el dit Antoni féu en els jocs que foren fets el dia o festa del Cos de Crist (Corpus), per la quantitat pagadora que podran amb ell convenir...” AHCI, AMI; *Liber Universitatis* de 1402, foli 63v, document molt deteriorat, però encara llegible.

9. AHCI, AMI; *Liber Universitatis* de 1404, foli 49r.

10. “...que a mi foren assignats i deguts per raó dels treballs fets en la vibria que per mi fou feta la festa del Cos de Crist prop passada...” Diem vibria perquè és tal i com surt als documents d'Igualada, però la denominació més correcta és vibra.

7. Vegeu p. 187 i ss. del llibre citat a la nota 4.

etc. Ffacio, etc.”¹⁰ Queda força clar, doncs, qui fou l'artífex de la bèstia d'Igualada. No sabem si per fer-la va emprar el cartró, el paper, el pergami, el cuir, el metall... o tot plegat.

Tampoc no sabem si era una vibra feta *ex nihilo* o bé ja n'existia una d'anterior, que s'havia fet malbé o, com apunta intel·ligentment Mn. Segura, no acabava d'agradar la que devien tenir, en un moment en què la processó de Corpus començava a prendre caràcter de festa grossa.¹¹ Tots els raonaments anteriors sobre les aparicions barcelonines del 1397-1399 condueixen a pensar que es feia de nou i que no podia existir aquest bestiari a Igualada abans dels anys esmentats, però no es pot ser concloent en aquest punt.

Probablement, la vibra d'Igualada acompanyava en els seus inicis un entremès de l'infern, documentat per primer cop el 1453¹² i que devia fer joc possiblement amb el del paradís, en la construcció del qual va intervenir el mateix Antoni Ferrer l'any 1406, sempre per Corpus (“*ad opus dels jochs de Ihesu Christ*”). Això fa pensar que l'entremès de l'infern i els diables devia ser tan antic com el del paradís.¹³ A Vilafranca, però, una crònica de principis de segle XVII denota una jerarquització de les figures més clara que en els documents del segle XV de Barcelona o d'Igualada: el drac anirà “*cinquanta passes*” davant de la processó i s'obrirà pas entre la gent amb el seu aspecte terrible i el seus focs. Això sí, va amb els “diablots tirant coets”.¹⁴ Realment el motiu d'inclusió i funció primigènia d'aquestes bèsties al Corpus devia ser lúdica i teatral. Interessa veure com un acte protocol·lari es difon per adaptar-se'n la funció originària dins el context d'una festa d'implantació recent i dins la

qual tot hi té cabuda si és per fer sarau gros i es justifica en el marc d'una representació que després serà ball parlat. Els *diablots* eren potser menys famosos i esperats que l'animal que duïen, el qual va anar prenent entitat pròpia fins a esdevenir un entremès a part.

Així queden les coses, fins que un quadern de despeses del bosser l'any 1580, completament inèdit i que reservem publicar amb més calma en un recull sobre folklore que anem preparant fa temps, cita el drac, setze anys abans del que es tenia per notícia més antiga del dit entremès a Igualada: “*E a dit (xx de Nohembre) vos retindreu VIII s(ou)s et són ço és per plomes per lo drach y paper e fil de cloure lenes.*”¹⁵

És molt interessant el document, perquè parla de *plomes* per al *drach*, i la vibra era segons la tradició iconogràfica moderna (s. XVIII) una hibridació de drac-serp i ocell. Amades suggereix en el seu *Costumari Català*¹⁶ que la vibra anava “molt endavant del segle XVII coberta amb pells d'ovella blanques” i “figurava ésser la femella del drac”. Res a veure, doncs, amb la profusió del cartró pedra en el bestiari actual: un dels pocs entremesos antics de debò —encara que molt refet— com és el drac de Vilafranca del Penedès, té el cap de fusta i d'una sola peça i deu contenir força pergami o cuir dessota les múltiples capes de pintura actuals, segons he sentit a dir als portadors. Un altre, el drac de Solsona, també amb escates de fusta, ja data de 1692. Els artistes que els van fer eren probablement imatgers de retaules.

Atenció a la menció de les plomes, perquè després serà tinguda en compte.

Seguint el fil del temps, les notícies següents

11. Recordem que el 1411 es fa nova la custòdia, segons refereix Mn. Segura, *op. cit.*, p. 356.

12. Segura, Joan: *op. cit.*, p. 161.

13. Segura, Joan: *op. cit.*, p. 159.

14. VVAA: *Llibre Verd de Vilafranca*. Barcelona: Fundació Noguera-Pagès editors (Lleida), 1992.

15. Segons el *Diccionari Català-Valencià-Balear* es tracta d'una eina similar a un punxó emprada pels sabaters i cuireters.

16. Amades, Joan: *Costumari Català*. Vol. III: *Corpus*. Barcelona: Salvat, 1989 (1952), p. 80.

fan referència al drac (mai més no es tornar a parlar de la vibra, fins que es va refer el 1988) i apareixen en unes llistes de despeses de l'any 1596 que va publicar el 1908 Mn. Segura:¹⁷ a Bartomeu Bertran, se li van pagar “per portar lo drach, dos sous, ultra de una lliura de bou que se le hi ha donat per la teya despesa per la dansa del vespre, comprada d.en Vallès pagès... sinch sous”; a “Hierònim Mur per adobar les calces del drach... un sou.”; i, per acabar, “a mestre Joan Torra, fuster, per adobar lo drach y per un gorniment de cavalls que ha fet nou...”.

Tot això ha portat a pensar —si tenim en compte el que ha estat dit per alguns autors— que el drac s’havia fet i estrenat per Corpus de l’any 1596. Res més lluny de la veritat si ja existia almenys des de 1580 i aquestes darreres despeses eren per refer-lo. Però en canvi podem veure com no sempre es paga amb diners, sinó que es pot pagar en “espècies” (una lliura de bou) o també que es balla al vespre, fet que ja constatem en un document igualadí de 1492.¹⁸ A més, sabem ara que el portador del drac també ha de dansar-lo i que havia de dur unes calces especials, com les que apareixen en fotografies antigues de l’àliga de Valls.¹⁹

També el 17 d’abril de 1605, en una acta del Consell Municipal d’Igualada es torna a parlar del drac: “Item determinà dit honorable Consell, que si lo drach que.s té per la festivitiat del Corpus no.s pot adobar, que.n fassen altre de nou, a arbitri dels Senyors Consellers”, cosa que acaba de provar que ja feia anys que estava en tan mal estat que no

sabien si tenia reparació possible.²⁰

El poble d’Igualada sembla que no devia distingir gaire entre les denominacions de *vibra* o drac, conclusió a la qual arriba Joan Amades, tot i que el primer document igualadí citi *vibria*. De fet, Mn. Segura parla de la “*Vibria ó Drach*” i el conegut folklorista en les seves publicacions tracta sovint el tema de la vibra dins l’apartat referit al drac.

No pretenem donar una resposta ferma a la qüestió, que potser un dia podrà resoldre’s de manera més clara, però creiem que en parlar —com veurem després— de *vibria* “a fer” el 1402-1404 i parlar de *drach* “que s’adoba” el 1596, els igualadins es referien a un mateix tipus d’entremès o figura, fos o no materialment el de 1596 el mateix que es va fer el 1402.

COM PODIA SER EL DRAC?

Amb tot això, hem anat acumulant dades per a una hipotètica reconstrucció el més fidel possible d’aquesta figura folklòrica, almenys pel que fa a origen, significat o materials amb els quals podia ésser feta. Però, i la seva aparença, el seu aspecte físic? Pel que fa a temps moderns, tenim algunes fonts d’informació.

Fins no fa gaire temps, Igualada conservava dos dracs, que actualment no se sap on paren (si és que existeixen, cosa poc probable). L’un apareix a la planxa LXVI del llibre de l’any 1934

Drac ballant el 1954 a la plaça de l’Ajuntament. AHCI-AFMI núm. 4405

17. Segura, Joan: *op. cit.*, p. 164-165.

18. AHCI, AMI; *Liber Universitatis* de 1488-89, foli 81v. És el document que menciona per primer cop l’entremès de la Turquia i l’improperi dels Gegants. Mn. Segura el datava el 1489 però l’encapçalament del document deixa clar que es tracta del 1492. Suposo que va passar el fet per alt en continuar els comptes de clavaria de 1489. Es parla d’una “lliura de candeles per a la dansa del vespre”.

19. Vegeu la planxa LXXXI del llibre de Joan Amades abans mencionat a la nota 4.

20. AHCI, AMI; *Liber Universitatis* de 1605, foli 51r. Dec aquesta notícia a Ferran Garcia.

Gegants, nans i altres entremesos, l'obra que ja hem citat de Joan Amades²¹ i consisteix en un clixé de l'any 1922 integrat amb el núm. 166 a l'esplèndid Arxiu Fotogràfic Municipal d'Igualada. L'altre surt en una fotografia de l'any 1954 del mateix Arxiu (núm. 4405) i té unes proporcions més allargassades i esveltes, encara que el cap no és gaire reeixit, a parer meu.²²

Aquest drac que apareix a la imatge AFMI 4405 s'assembla molt al que figura dibuixat al volum III del *Costumari Català*,²³ per bé que apareix en aquesta obra com a drac del barri de la Font Vella, i datat el 1931. El problema és que surt dibuixat amb escates molt cantelludes que no consten a la fotografia del 1954. A més, el drac de la fotografia AFMI 4405 sembla molt més antic que la data donada per Joan Amades. El cap sens dubte que és el mateix, però no l'aspecte. ¿No deu ser que aquest 1931 correspon a la data d'una restauració i que en realitat la figura devia fer-se, per exemple, en un temps parió als gegants de la Font Vella, construïts el 1857? De fet, una fotografia que dona Amades del drac de Solsona²⁴ porta la data de 1929 i sabem que la bèstia era la mateixa des de 1692, de manera que la data donada era la de la fotografia de referència. En el cas del drac de la Font Vella, doncs, la data deu ser la de la fotografia que el folklorista va posar a disposició de l'autor dels dibuixos del seu *Costumari*. Hi ha la possibilitat que les escates fossin un afegitó que tenia la peça el 1931 i que després li fossin llevades.

El drac del clixé AFMI 166 publicat per Amades apareix sota el nom de drac "d'Igualada" i sembla força atrotinat en el moment en què va ser retratat. La imatge el mostra construït a partir

Gegant, nan i drac d'Igualada el 1922. AHCI-AFMI núm. 166

d'uns cercols o anelles de fusta o ferro, folrats de cartró o pergamí; porta unes ales de rat-penat, com el de Vilafranca, i té una constitució robusta i massissa, que recorda molt el de Terrassa, que apareix també al llibre de Joan Amades de l'any 1934.²⁵ També el de Vilafranca és fet així.

Si busquem dracs antics de gran volada artística i significació històrica, haurem de fer parada a dues poblacions catalanes els dracs de les quals ja han estat mencionats. La primera és Vilafranca del Penedès, que conserva el drac tardomedieval originari, absolutament espectacular. El cap és similar al d'un cànid amb elements humanoïdes, ben propi de la iconografia medieval, i el cos allargassat ens fa venir a la memòria el de la

21. Vegeu la nota 4.

22. Encara hi havia un altre drac del carrer d'Òdena, que apareix en la fotografia AFMI 2471, datada el 1945. Sembla de postguerra o, en tot cas, del s. XX.

23. Vegeu nota 16. Surt a la pàg. 16.

24. Vegeu la planxa LXXXII del llibre citat a la nota 4.

25. Vegeu la planxa LXXXVI del llibre citat a la nota 4.

Font Vella a la fotografia AFMI 4405. La segona població és Solsona, que té un drac barroc del 1692, que mai no ha deixat de sortir al carrer des de la seva creació. Aquest drac té un element que ens interessarà força d'aquí a unes línies: una espècie de barba o “perilla” (masolet) feta amb una metxa o manyoc de pèls de cavall que li arrenca de sota la mandíbula. Aquest manyoc ja apareix, deteriorat, a les fotografies antigues, de manera que és un element originari.

UNA PROPOSTA DE RESTITUCIÓ PER AL DRAC: EL DIBUIX DEL MANUAL API 500

Tot això ens condueix a la troballa que volem revelar. El 1999 va aparèixer un fons documental en un armari de la parròquia de Santa Maria que tot seguit va ser ingressat a l'AHCI. Jo vaig ser cridat a fer-ne una primera valoració, abans de transportar-ho amb Marta Vives cap a l'edifici de l'Arxiu, on ja estava dipositada la quasi totalitat del fons antic de Santa Maria d'Igualada. Allí, en treure la primera capa de pols i terra (literalment!) de sobre les cobertes d'alguns volums, alguns molt malmesos per la humitat, ja vaig prendre bona nota d'algunes troballes interessants.

En primer lloc, sorprenia l'existència d'un dibuix que figurava a la coberta de pergami d'un manual notarial molt antic. Després, en consultar-lo a l'AHCI, un cop fitxat i descrit, ja tenia un número *currens* continuant el catàleg de protocols notariais del dit fons. Casualment, era el llibre núm. 500 de l'inventari.

Aquest dibuix, situat a la coberta posterior del llibre, reproduïx un monstre medieval i degué fer-lo algun treballador de l'escribania pública d'Igualada (arrendada als notaris pel rector de Santa Maria, que n'era el titular des de 1189²⁶)

26. Vives i Sabaté, Marta: (*Catàleg de*) *L'Arxiu de Protocols Notariais del districte d'Igualada*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997, p. 9-10.

en un moment d'avorriment o de temps lliure que es devia agafar per reposar i distreure les cabòries. El gargot era fins avui desconegut per tothom i completament inèdit.

El pergami que fa de cobertes és perfectament coetani al volum, que degué enquadrar-se a la mateixa escribania d'Igualada que el va produir i poc temps després de finalitzar-se, és a dir el 1329. La qüestió és la data del dibuix, però les similituds d'estil gràfic i artístic amb d'altres *gargots* d'aquí o d'altres indrets de Catalunya²⁷ el fan indubtablement anterior a l'any 1500, i segurament és anterior a 1450 i tot. De fet, proposem una datació de principis de segle XV. Les breus anotacions textuais d'entre ca. 1330 i ca. 1450 que omplen les cobertes d'aquest llibre (més endavant, les característiques paleogràfiques dels escriptors d'Igualada seran unes altres) s'encavalquen amb el dibuix i mostren un grau similar de fosforescència en les fotografies preses amb ultraviolats. A més, tot i que pot ser una qüestió de tintes i això no prova res, el dibuix es troba tan esvaït com les inscripcions més antigues presents a les cobertes del llibre esmentat.

El nostre *gargot de notaria* és del major interès per diverses raons:

En primer lloc, per l'antiguitat. He vist els dibuixos i gargots que es varen compilar a l'exposició feta a Girona el 1999 i aquest dibuix lliga amb els de la primeria del segle XV presents a la mencionada exposició. Podria ser d'abans de 1400, però si és (com així ho creiem) la representació més o menys fidel i de memòria de l'entremès de la vibra-drac que

27. Vegeu aquí l'interessant treball de Marta Vives i Sabaté: “L'Arxiu Comarcal d'Igualada. Gargots i dibuixos”, a *Revista d'Igualada* (segona època) núm. 2, setembre 1999, p. 14-21. Allí no apareixen, per varietat de temes, alguns dels dibuixos més antics i alhora interessants, encara que els dibuixos que ens ocupen tampoc no eren coneguts aleshores. També cal destacar l'exposició organitzada el mateix 1999 per l'Arxiu Històric de Girona titulada *Els ninots de l'escrivà* i referent a aquest tipus de dibuixos espontanis. El catàleg de l'exposició l'edità la direcció general del Patrimoni Cultural del departament de Cultura de la Generalitat.

l'escrivà hauria vist pels carrers d'Igualada, el fet que fos del segle XIV desmuntaria gratuïtament la teoria (que creiem prou sensata) sobre la impossibilitat de la seva presència al Corpus abans de 1402 a Igualada. A més, les figures conservades (excepció feta del drac de Vilafranca, el qual —diguin el que diguin—²⁸ jo dataria al segle XV o potser al XVI) no són tan antigues com aquesta representació gràfica del monstre.

Segon, per la seva raresa. Els gargots, com els que Marta Vives ja tenia descrits i coneguts al seu article,²⁹ no eren tan grans ni tan rics en detalls. Semblen una reproducció prou fidel d'un impropri de Corpus, ja que hi és "tot": el cap de cànid tan usual en els dracs folklòrics (com en el cas de Vilafranca); la llengua pensada per a penjar-hi fuets de foc o carretilles; la presència d'ales d'ocell que explicarien la despesa per a plomes el 1580; el cos rabassut i ben equilibrat de pes per al portador amb una cua que es cargola de la mateixa manera que a tots els dracs de seguici antics (és a dir cap amunt) i que acaba en una forma tricèfala, que és ben lògica i explicable³⁰ perquè no se sabia ni com acabava la de la cimera de Pere el Cerimoniós (aquella vibra sols treia el cap —també de cànid—, el tors i les ales) ni com van fer-la a Barcelona el 1397; i unes potes amb urpes de presa i una mena de pantalons o *calses* ratllades a les cuixes... Hi destaca també la identificació de detalls que sabem que tenien els dracs antics del seguici popular: a més de les característiques mencionades, hi veiem la barbata a sota la gorja, etc. No garantim que el dibuix representi l'impropri de Corpus però, la veritat sigui dita, en té tota la pinta. No hi ha cap resta, per exemple, d'una llança d'un sant

28. En alguna pàgina d'internet es parla de pigments del segle XII i XIII a sota les capes de pintura actuals... cosa que em permeto de posar en dubte, pel simple fet que no m'imagino aquest tipus de bestiari a la Vilafranca d'abans dels segles XIV-XV i perquè les formes artístiques de la figura desestimen una cronologia tan alta.

29. Vegeu nota 27.

30. Poden simbolitzar les tres Gòrgones, les tres harpies, els tres enemics de l'ànima (món, carn i dimoni) contrapasant-se a les tres virtuts teològals (fe, esperança i caritat) o la Trinitat, etc. Vegeu Soler i Amigó, Joan: *Enciclopèdia de la Fantasia Popular Catalana*. Barcelona: Barcanova, 1998.

Àliga de la coberta del manual notarial AHCI-API 501.
Foto Daniel Vilarrubias, 2005 (ultraviolats)

que no es va acabar de dibuixar, ni cap altre element que desviï el significat que li donem. I sembla ben bé que, més o menys alterada la forma per la seva traça i la seva imaginació, el grafit reproduïx quelcom que l'escrivà o l'anònim dibuixant volia veure materialitzat, perquè tots els entesos a qui he mostrat aquest dibuix opinen que es tracta del projecte previ a la construcció de la vibra. Si això fos així, la datació del dibuix quedaria ben precisada.

Diguem també que no es tracta d'una figura que acompanyés el text d'un bestiari, perquè els bestiaris miniats amb aquest detallisme eren rars a Catalunya; més aviat eren sense il·luminar o les il·lustracions eren amb gran economia de recursos.³¹

Tot plegat enllaça perfectament amb la presència fragmentària de dos dibuixos més als llibres del fons

31. Bellés, Xavier: *Els bestiaris medievals: Llibres d'animals i de símbols*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, 2004.

Drac de Vilafranca. Segles XV-XVI.
Foto Daniel Vilarrubias, agost 2005

Drac de Solsona. Any 1692.
Foto Daniel Vilarrubias, setembre 2005

de Santa Maria d'Igualada. Són “curiosament” un lleó (*¿lleó-pard* a la manera de la gent que no ha vist mai ni una cosa ni una altra?) ben coronat (detall molt important, ja que solament ho és com a entremès o com a emblema nobiliari, fet que no ve al cas) i d'una àliga (coronada?) molt feta malbé però que ensenya el bec, un tros de coll i una ala. Completar la tríada de figures de les festes de 1397 resulta una felicitat —i no crec pas que casual— coincidència, perquè l'estil no desdiu gaire entre tots tres dibuixos: una grandària similar (hi ha gargots molt més petits) i una cronologia molt propera tant pel que fa als llibres —les cobertes dels quals els contenen—³² com al seu estil formal. Podrien ser obra d'una mateixa mà, ja que malgrat els números de catàleg actuals, tan distants perquè segueixen l'ordre d'arribada dels llibres al fons API de l'AHCI, fa sis segles devien ocupar un lloc proper entre ells als prestatges de l'arxiu on es guardaven, cosa que devia facilitar que l'escrivà que potser s'avorria pogués anar “decorant” les tapes que ningú no miraria fent-hi *pro-*

bationes pennae,³³ anotacions referents a escriptures que hi havia dins els llibres o bé exercitant unes habilitats artístiques més o menys desenvolupades. Que Antoni Ferrer construís la vibra no vol dir necessàriament que la dibuixés o projectés.

Segons sembla, hi ha la intenció de refer la vibra actual d'Igualada, construïda el 1988 per Pep Soler i Xavier Pedraza. Essent aquest dibuix un orgull per a la ciutat i el seu folklore medieval, suggerim des d'aquestes ratlles que sigui tingut en compte per les institucions, alhora que pels constructors elegits, per tal de recordar el que devia ser la vibra que es va deixar enllestida entre 1402 i 1404 i que, si s'hagués conservat, seria l'enveja de tot Catalunya per la seva venerable antiguitat.

Per acabar, remarco la presència de l'àliga entre aquest dibuixos: tinc motius per creure fermament que Igualada tingué àliga molt abans dels anys noranta del segle XX... però això ja és tema per a una altra ocasió.

32. Entre 1320 i 1321 per al volum API NOT 23 del lleó, 1322 per al volum API NOT 501 de l'àliga (que hi era dibuixada a banda i banda però fou estripada per tots dos costats de la coberta) i 1327-29 per al 500 del drac-vibra que estudiem. La cronologia proposada per als dibuixos és doncs, la primera meitat del segle XV.

33. Així s'anomenen les proves que l'escrivà fa a la ploma abans de començar a escriure, per veure com li respon pel que fa a raig de tinta, flexibilitat...

DANIEL VILARRUBIAS I CUADRAS (Igualada, 1979) és historiador de l'Art i violinista, especialitzat en música antiga europea i fundador de la Capella de Música de Santa Maria d'Igualada. En el camp del folklore treballa per a l'elaboració d'un protocol de restauració del seguici popular d'Igualada, és membre dels Sonadors de la Plaça del Tany que acompanyen la geganta Conxita d'Igualada, del grup de polifonies tradicionals “Tresquecanten” i de la Cobla de Ministrers de la Ciutat de Barcelona.